

SOUČASNÁ PRAXE ČESKÉHO DUCHOVNÍHO DOPROVÁZENÍ V KATOLICKÉM PROSTŘEDÍ

ŠTĚPÁNKA SYROVÁTKOVÁ

ABSTRACT

The Current Practice of Spiritual Accompaniment in the Czech Catholic Context

This essay presents spiritual accompaniment as seen in the context of selected kinds of practice of the Roman Catholic Church in the Czech Republic. The paper puts this view into the context of theoretical findings in the field of spiritual accompaniment and defines the main characteristics of the field, pointing out the debatable points or diverse approaches to it.

Key words

Spiritual Direction; The Current Practice; Czech Republic; Catholic Church

DOI: 10.14712/23363398.2015.76

V podstatě celý školní rok 2013/2014 jsem věnovala pozornost problematice duchovního doprovázení – mým původním záměrem bylo zjistit, zda je v České republice běžné, že by tato „specifická odborná pomoc“ byla katolickou církví nabízena i širšímu okruhu zájemců (tedy nejen členům katolické církve). Avšak jak jsem se do tématu více nořila, ukázalo se, že otázka širšího zpřístupnění duchovního doprovázení zatím není (alespoň v obecném měřítku) na pořadu dne, dokonce se dá říci, že samotné téma je stále spíše na okraji oficiálních témat.¹ Proto jsem svou pozornost zaměřila na dvě oblasti zájmu – jak je duchovní doprovázení vnímáno samotnými doprovázejícími

¹ Toto tvrzení je opřeno zejména o minimální počet článků odborných periodik, které se věnují duchovnímu doprovázení (lze – s určitou nadsázkou – říci, že jejich počet by bylo možné spočítat na prstech jedné ruky).

a zda by existující teoretická vymezení duchovního doprovázení umožnila alespoň hypoteticky uvažovat o nabídce duchovního doprovázení i mimo okruh katolické církve. Příspěvek se zaměřuje právě na tyto dvě oblasti a je výsečí diplomové práce „Duchovní doprovázení v kontextu české postmoderní společnosti“.²

1. Východiska pro zpracování tématu

Duchovní doprovázení jako specifickou formu pomoci je jistě možné označit za „ekumenické“ – tedy nabízené napříč různými církvemi. Článek se však věnuje pouze duchovnímu doprovázení v rámci katolické církve, a to s ohledem na hlavní cíl – současnou situaci duchovního doprovázení v katolické církvi. Je-li tedy v rámci příspěvku používáno označení „křesťanské“ (či jeho ekvivalenty), neznamená to v žádném případě snahu o omezení křesťanského na katolické.³

Pro dosažení cíle byly zvoleny dva postupy – zpracování dostupných teoretických podkladů k problematice duchovního doprovázení (literatura, odborná periodika) a vedení rozhovorů s vybranými duchovními doprovázejícími.

Výsledkem zpracování teoretických podkladů je popis duchovního doprovázení metodou rozboru jeho obecné definice (kap. 2). Výzkum (formou vedení rozhovorů) přinesl popis aktuálních témat českého duchovního doprovázení (kap. 3), který byl následně interpretován formou definování základních proměnných této disciplíny.⁴ Oba způsoby práce pak sledovaly rovněž shromáždění argumentů, zda je možné alespoň hypoteticky uvažovat o nabízení duchovního doprovázení i mimo okruh katolické církve.

² Štěpánka Syrovátková. *Duchovní doprovázení v kontextu české postmoderní společnosti*. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Evangelická teologická fakulta 2014.

³ Autorka byla při práci s teoretickými východisky vedena snahou o nalezení významu definic a jejich dopad na možnost poskytování duchovního doprovázení i „nečlenům“ (katolické) církve. Při tomto „zápalu“ pak jasné vymezení (vymezování) obsahu pojmu „křesťanský“ nebylo ve středu zájmu.

⁴ Tyto definice navrhla autorka práce – při výběru základních popisných proměnných se inspirovala zejména příbuzným odborným odvětvím (základní definiční proměnné sociálních služeb) a četností používaných oblastí v jednotlivých rozhovorech.

1.1 *Stručný popis provedeného průzkumu*

Pro zjištění stavu současného uvažování o duchovním doprovázení v České republice byl proveden kvalitativní výzkum malého rozsahu metodou neformálních rozhovorů se šesti vybranými respondenty.⁵ Neformální způsob rozhovoru byl zvolen proto, aby respondenti měli širokou možnost vyjádření vlastního pojetí duchovního doprovázení a svým vyprávěním mohli upozornit na významná témata současného duchovního doprovázení.

V rámci vyhodnocení výzkumu byly v každém rozhovoru nejprve identifikovány základní okruhy témat a k nim byly posléze přiřazeny všechny relevantní poznatky tak, aby bylo každé téma představeno v celém rozsahu. Dalším krokem vyhodnocení bylo zpracování charakteristiky současného duchovního doprovázení. Charakteristika vznikla seřazením všech vybraných témat v rozhovorech s respondenty a rozřazením těchto témat do logických celků k jednotlivým tématům (podrobněji v kap. 3).

2. Duchovní doprovázení v teorii – přiblížení definici

Dostupná literatura nabízí množství definic duchovního doprovázení, které se snaží popsat tuto disciplínu z různých úhlů pohledu nebo při zvýraznění různých akcentů. Pro představení duchovního doprovázení byla zvolena obsažná definice (Barry, Connolly), která se snaží pojmut všechny dílčí aspekty duchovního doprovázení. Tato definice je zároveň podkladem pro popis základních charakteristik této pomáhající disciplíny:

„Křesťanské duchovní doprovázení (je definováno) jako pomoc, kterou poskytuje jeden křesťan druhému, aby mu umožnil vnímat osobní Boží sdělování jemu určené, odpovídat tomuto Bohu, dávajícímu se osobně poznat, růst v důvěrnosti s ním a plně prožívat důsledky tohoto vztahu. Ohniskem tohoto typu duchovního doprovázení je zkušenost, ne názory, a zvláště zkušenost duchovní, tzn. jakákoli zkušenost tajemného Jiného, kterého nazýváme Bohem. Navíc tato zkušenost není chápána jako ojedinělá událost, ale jako výraz trvalého osobního vztahu, který Bůh navázal s každým z nás.“⁶

⁵ Všichni pochází z katolického prostředí.

⁶ William A. Barry – William J. Connolly. *Praxe duchovního doprovázení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2009, s. 20.

Důležité je přidat klíčovou a zcela specifickou charakteristiku (v kontextu jiných pomáhajících činností), a to, „že vlastním činitelem v procesu duchovního doprovázení je Bůh sám“.⁷

Z definice duchovního doprovázení vyplývají klíčové charakteristiky – duchovní doprovázení je charakterizováno jako křesťanské; jako individuální forma pomoci; je poskytováno jedním křesťanem druhému; je zacíleno na pomoc doprovázenému, aby se mohl více prohloubit jeho osobní vztah s Bohem, a na růst tohoto vztahu; jeho ohniskem je zkušenost, zvláště zkušenost duchovní – zkušenost Boha. Následující podkapitoly se tedy zaměří na rozbor těchto klíčových charakteristik.

2.1 Duchovní doprovázení je charakterizováno jako křesťanské

Křesťanství [...] samo sebe chápe jako zjevené náboženství, a to nejen v tom smyslu, že stojí na nějaké významné zjevené pravdě týkající se počátku, chodu a cíle tohoto světa a nás v něm, nýbrž zjevení je zde spjaté s vírou v osobního Boha a zkušeností s ním. Křesťanství samo sebe chápe jako odpověď na zjevení tohoto Boha a vztahuje k němu ostatní získané pravdy týkající se porozumění světu, jeho počátku a cíli, i porozumění člověku.⁸

Pro křesťanské duchovní doprovázení je podstatná víra v to, že Bůh se zjevuje člověku i svému lidu jako celku – je poznatelný v osobním vztahu, komunikuje s člověkem, a zároveň v to, že jde o „osobní komunikaci, která je z obou stran svobodná. Bůh se zjevuje proto, že si to sám zvolil [...] (a) člověk – společenství lidí – svou odpověď svobodně volí, mohou a nemusí odpovědět vírou.“⁹

Pro zkoumanou otázku (nabídka duchovního doprovázení i lidem mimo církve) je z této části definice klíčová ona „svobodná komunikace“ – jak ze strany Boží, tak lidské. Jak jednou kdosi vtipně poznamenal: „Pán Bůh má rád všechny lidi, nejen ty, kteří mu chodí do kostela.“ Spolu s tím je pak ve prospěch možnosti nabídky duchovního doprovázení i mimo struktury církve klíčové přesvědčení, že Bůh se zjevuje nejen lidu jako celku, ale i jednotlivci.

⁷ Michael Plattig. *Doprovázení Božím duchem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2002, s. 29.

⁸ Ivana Noble. *Po Božích stopách*. Brno: CDK 2004, s. 57.

⁹ Noble. *Po Božích stopách*, s. 58.

Křesťanská spiritualita se orientuje podle ducha Ježíše Krista. Vztahuje se k Ježíšovým slovům a činům, k jeho učení a k jeho vykupitelskému a vysvobozujícímu jednání. Je cestou, jak se stále více nechávat formovat a proměňovat Ježíšovým duchem.¹⁰ Křesťanská spiritualita se od jiných spiritualit odlišuje právě „osobním vztahem k Ježíši Kristu“.¹¹

Je tedy zřejmé, že cílem křesťanského duchovního doprovázení je pomocí doprovázeným objevit nebo prohloubit osobní vztah k Ježíši Kristu. Tento „křesťanský“ akcent zdůrazňovali v rozhovorech i jednotliví respondenti. Jeden z nich např. uvedl: „Během exercicií se exercitanti snaží přiblížit a prohloubit svůj osobní vztah ke skutečnému Ježíšovi a naučit se nějak se aspoň přiblížit tomu začít chápat tak, jak On se díval na svět, na lidi, na Pánaboha, na sebe samého, na přírodu a tak podobně. A jaké byly Jeho pohnutky a hodnotový systém.“

Odpověď dalšího z respondentů propojuje obě výše zmíněné charakteristiky křesťanského duchovního doprovázení – svobodu a osobní vztah ke Kristu: „Vlastně si přeju, aby se doprovázený setkal s Kristem jako s osobou, která je, myslím, tím zdaleka nejlepším průvodcem. Ale zároveň doprovázení nechápu jako evangelizační past [...], (že) číhám, jak doprovázeného získat buď pro ideologii, nebo proto, aby nás křesťanů bylo víc. Přeju si ze srdce, aby se ten člověk setkal s Kristem, ale způsobem a v podobě, které jsou jeho vlastní.“

2.2 Duchovní doprovázení je individuální formou pomoci

Duchovní doprovázení bylo od počátku realizováno výhradně jako individuální záležitost. I v případě skupinové formy pomoci (např. týdenní exercicie) převažuje individuální přístup – individuální „práce“ účastníků a individuální rozhovory duchovního doprovázení. Individuální forma doprovázení totiž nejvíce odpovídá cíli doprovázení i porozumění Božímu dialogu s člověkem jako individuálním příjemcem konkrétní Boží vůle.

K tomu např. jedna respondentka podotýká: „Ignaciánské exercicie jsou původně zamýšleny pro jednotlivce, [...] jsou individuální v tom smyslu, že každý člověk může meditovat něco jiného, protože každý člověk je na cestě duchovního zrání někde jinde, anebo obecně každý

¹⁰ Anselm Grün. *Doprovázení na duchovní cestě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2014, s. 7.

¹¹ Grün. *Doprovázení na duchovní cestě*, s. 25.

je momentálně v jiné situaci. [...] Já ho musím doprovázet na jeho individuální cestě tak, aby našel svoje vlastní řešení pro situace, kterými prochází.“

2.3 Duchovní doprovázení je poskytováno jedním křesťanem druhému

Tato část definice staví do centra pozornosti „aktéry pomoci“ – doprovázejícího a doprovázeného – a je vlastně z hlediska zkoumané otázky klíčová – podrobný rozbor textů na toto téma totiž může vyloučit či teoreticky potvrdit poskytování duchovního doprovázení lidem bez přímé vazby na církevní obec.

2.4 Duchovní doprovázení je poskytováno křesťanem...

Rozsah a zaměření textu neumožňuje (a ani nehodlá) definovat obsah pojmu „křesťan“ v celé jeho šíři. Naopak tato část textu bude využita pro popis očekávaných postojů a dovedností duchovně doprovázejícího křesťana. Disciplína duchovního doprovázení může v tomto krátkém rozboru (a zároveň s využitím závěrů výzkumu) čerpat inspiraci pro popis „dobré praxe“ duchovního doprovázení.¹²

Většina autorů knih o duchovním doprovázení se obšírně věnuje charakteristice duchovního doprovázejícího. Ve svých doporučeních se v zásadě shodují a lze je shrnout např. takto – dobře doprovázet druhé lidi je schopen jen ten, kdo:

- je ochoten nechat se vést Bohem i lidmi (první a zásadní podmínkou dobrého duchovního doprovázejícího je vlastní duchovní doprovázení);
- zná sám sebe, své silné a hlavně slabé stránky¹³ a svým sebepoznáním zvyšuje empatii a oddělování „sebe“ od druhého;
- osvojil si určité psychologické znalosti spolu se schopností více chápat prožívání doprovázeného;
- zaujímá otevřený a upřímný přístup spojený s úctou, vstřícností a respektem;

¹² Popisu „dobré praxe“ jako vzoru žádoucích vlastností, schopností, dovedností a postupů je velmi hojně používán v příbuzných oborech specifické pomoci (např. opět v sociální práci).

¹³ Např. Grün: „Nejdůležitějším předpokladem pro duchovního průvodce je, že se sám dobře zná, že se v setkání s Bohem setkal se svou vlastní duší, s jejími výšinami i propastmi“ (Grün. *Doprovázení na duchovní cestě*, s. 50).

- neporoučí, ale doprovází; pozorně naslouchá, co je pro doprováze-
ného Boží vůlí a hledá ji společně s druhým;
- je kongruentní v slovech a činech;
- nesoudí druhé; vidí druhého očima víry, nehodnotí ho a vždy věří
v jeho dobré jádro, v jeho touhu vydat se na cestu k Bohu.¹⁴

V literatuře uvedené podněty k charakteristice duchovního doprovázejícího jsou živé i v současné praxi duchovního doprovázení, jak dokazují tvrzení účastníků výzkumu. Ve svých výpovědích se dotkli víceméně všech požadovaných postojů a dovedností. Jako klíčový princip doprovázení byl všemi respondenty uváděn respekt: „Veliký respekt ke svobodě člověka. K tomu, že mým úkolem je pomoci mu otevřít se pro Boha a ne otevřít se pro mě nebo pro to, co bych měl za nápady. [...] On je to vlastně asi i respekt ke svobodě Boha, vést toho člověka tak, jak On chce.“

2.5 Duchovní doprovázení je poskytováno ... druhému

Barry a Connolly jsou nejednoznační v tom, kdo má být příjemcem duchovního doprovázení. Jejich vymezení „jedním křesťanem druhému“ umožňuje výklad, že ten druhý (doprovázený) nemusí nutně být člověkem hlásícím se ke křesťanské víře. Toto porozumění lze podpořit i jejich přesvědčením, že „jediné, co je třeba, aby se člověk mohl zapojit do duchovního doprovázení, [...] je osobní emoční zkušenost s Bohem, kterou si uvědomuje a o které je schopen mluvit s duchovním doprovázejícím. Málo záleží na tom, zda tato zkušenost pochází ze soustředěné modlitby, ignaciánské kontemplace, ze snů, ze zenové meditace nebo jakékoli jiné metody modlitby.“¹⁵

Augustyn používá ve své publikaci odkaz na výše uvedenou definici, tedy poskytování „jedním křesťanem druhému“. Z kontextu celé jeho knihy však vyplývá, že tuto pomoc chápe jednoznačně jako „křesťan křesťanovi“, např. „duchovní vedení nabízené v rámci společenství církve se soustřeďuje především na budování vztahu člověka k Bohu. [...] Pro oba je konečným cílem víra v Boha interpretována v rámci téhož společenství církve, do něhož oba patří.“¹⁶

Také Shaupp vymezuje duchovní doprovázení jako službu „křesťana křesťanovi“: „Duchovní doprovázení může být definováno jako

¹⁴ Grün. *Doprovázení na duchovní cestě*, s. 50.

¹⁵ Barry – Connolly. *Praxe duchovního doprovázení*, s. 10.

¹⁶ Józef Augustyn. *Vedení Bohem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2002, s. 109.

pomoc, které se dostává křesťanovi od jiného křesťana.¹⁷ Ale i přes jeho jednoznačnou definici u něj lze najít postoje, které toto jednoznačné „křesťan křesťanovi“ přinejmenším zmírňují, resp. lze v nich tušit prostor pro pomoc člověku poctivě hledajícímu naplnění svých spirituálních potřeb (byť neartikulovaných křesťanským slovníkem): „Kdo hledá duchovní doprovázení, ten ve svém nitru zaslechl – možná ještě nejasně a deformovaně – volání, aby povstal ze spánku, [...] aby se stal bdícím – bdělým člověkem.“¹⁸

Mezi duchovně doprovázejícími (respondenty výzkumu) jednoznačně převažuje porozumění, že „ten druhý nemusí být křesťanem“: „Neměla bych takový požadavky na začátku, ne.¹⁹ [...] Řekla bych, že to zjistíte časem, jestli člověk opravdu hledá hlubší cestu k Bohu nebo to je jenom tak.“; „To je zhruba polovina všech rozhovorů.“²⁰; „Samozřejmě duchovní doprovázení překračuje hranice viditelného církevního společenství, o tom není pochyb. [...] Doprovázení je jiné u lidí, kteří znají pojem Boha a používají ho, a je možné ho i přímo používat v rozhovorech doprovázení. Ale jinak je to u lidí, kteří mají také spirituální zkušenost – a já se domnívám, že nějakou spirituální zkušenost má každý člověk.“

Jedna respondentka zároveň nabízí úplně jiné kritérium pro posouzení, zda nabízet duchovní doprovázení: „Kritérium duchovního doprovázení je v tom, že se nedoprovází tam, kde se nepěstuje vnitřní život. Kde není nějaká péče o duchovní život (jakoukoli formou), tam je duchovní doprovázení krajně obtížné, ne-li nemožné. A proto mám dojem, že to není církevní nebo necírkevní, nebo křesťané a nekřesťané...“

Naopak odlišný postoj zastává další účastnice výzkumu: „Můžu doprovázet duchovně pouze člověka, který se hlásí ke křesťanství, nemusí být katolík, to ne. [...] Je křesťan, je pokřtěný, nějakým způsobem participuje na životě církve.“ Pro svůj postoj má toto odůvodnění: „Nemůžu doprovázet člověka, který vyznává buddhismus nebo islám, protože tomu nerozumím. S takovým člověkem můžu vést

¹⁷ Klemens Schaupp. *Doprovázení na duchovní cestě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1994, s. 4.

¹⁸ Schaupp. *Doprovázení na duchovní cestě*, s. 15.

¹⁹ Odpověď na otázku, zda je důležité, aby ten, kdo žádá o duchovní doprovázení, uměl formulovat, že je věřící nebo že prožívá svůj osobní vztah s Bohem.

²⁰ Odpověď na otázku, zda může být duchovní doprovázení místem setkání i pro člověka, který neartikuluje svou víru.

rozhovory. [...] Ale takového člověka nedoprovázím, protože tam dost dobře nevím, kam bych ho doprovodila. Cílem duchovního doprovázení je společenství s Bohem, jak ho vyznává církev. New age doprovázet nemůžu, protože to duchovní doprovázení vychází z církevní tradice. Je zakotveno na půdě křesťanství, pracuje s nástroji, které křesťanství nabízí, ať už jsou to svátosti, modlitba... Ale pořád centrem toho je Trojice. [...] Každý mluvíme o tom, co máme, sami za sebe, ale já nemohu toho člověka doprovázet na jeho cestě, protože toho nejsem schopná.“

Ke klíčové otázce lze tedy shrnout, že v teorii i praxi se můžeme setkat s argumenty pro obě možnosti odpovědi ohledně křesťanské víry doprovázeného. Významné však je, že rozbor v literatuře uváděných definic poskytuje prostor pro otevřenou interpretaci – tedy doprovázení těch, kteří „mají osobní emoční zkušenost s Bohem“, bez ohledu na její „církevní ohrádku“. Větší část zdrojů a naprostá většina doprovázejících se shoduje, že zásadnější podmínkou než příslušnost k církvi je „opravdový zájem o vnitřní život“. Literatura k této vnitřní dispozici uvádí, že pro duchovní doprovázení musí doprovázený mít určitý vnitřní postoj, vnitřní touhu po rozvoji, vnitřní nejistotu. Nebo jinak vyjádřeno: „Duchovním doprovázením jsou formováni lidé, ochotní nechat svůj život proměnit působením Ducha.“²¹ Tento přístup akcentuje jeden respondent např. takto: „Prvotní je, že ten člověk musí mít o něco zájem, [...] že má zájem vyřešit svůj problém. Když ho nemá, tak to není duchovní doprovázení, to je formální záležitost.“

2.6 Duchovní doprovázení je cíleno na prohloubení osobního vztahu s Bohem

Barry a Connolly ve své knize „Praxe duchovního doprovázení“ na příkladech konkrétních doprovázených ilustrují různé přístupy k duchovnímu doprovázení. Přístupy se liší podle potřeb doprovázených a také samozřejmě podle porozumění cíli duchovního doprovázení doprovázejícím.

Do jedné skupiny přístupů k duchovnímu doprovázení zařazuje podporu člověka při jeho porozumění Bohu. Doprovázející může doprovázenému např. pomoci k uvědomění si Božích vlastností a Jeho lásky k lidem, k rozšíření jeho porozumění Bohu, ke změně náhledu na Boha (do té doby např. vnímaného pouze jako trestajícího hříšníky),

²¹ Schaupp. *Doprovázení na duchovní cestě*, s. 3.

k porozumění Boží vzdálenosti či doprovázenému pomoci k obnově nebo změně jeho každodenní individuální modlitební praxe či úkonům zbožnosti. Do druhé skupiny pak řadí takový způsob doprovázení, který je cílen na pomoc při přímém oslovování Boha a naslouchání tomu, co Bůh chce říci. „Ohniskem tohoto druhu doprovázení je samotný vztah mezi Bohem a konkrétním člověkem.“²²

Barry a Connolly k tomu dodávají: „Duchovní doprovázení podle našeho chápání zajímá skutečná zkušenost člověka se vztahem k Bohu [...] a klade primární důraz na zkušenost s Bohem, která se nejčastěji děje v modlitbě. Duchovního doprovázejícího nejvíce zajímá, co se stane, když člověk vědomě vstoupí do Boží přítomnosti. [...] Zajímá se o celou osobnost, ale ohniskem jeho zájmu je zkušenost doprovázeného s modlitbou.“²³

Ve výpovědích respondentů lze najít příklady doprovázení z obou skupin přístupů. Respondentka např. uvádí tyto možné způsoby duchovního doprovázení: „Každodenní ohlédnutí se zpátky, [...] že Bůh nám dává nějaký znamení; anebo se musí se udělat rozhodnutí metodou rozlišení. Ale je to vždy s tím, jak je v tom přítomný Bůh.“ Další respondent chápe duchovní doprovázení „jako způsob, jak člověku pomoci poznat buď že, anebo jak (anebo obojí) v něm působí Bůh“.

Tento respondent také upozornil na to, jak vnímat hledání Boha v doprovázení lidí, kteří nijak neartikulují svou víru, a jak toto téma v rozhovoru zpřítomnit: „Nakonec jádrem všeho, co lidi řeší a hledají, jsou spirituální potřeby, které se sice odívají do různých vnějších obleků, ale v jádru je vždy hledání toho nejhlubšího smyslu, hledání Boha, hledání přesahu. A i v těch (terapeutických) rozhovorech velmi často slovo Bůh nebo slovo modlitba nebo nějaký takový příbuzný termín nezazní, ale přesto tam je něco na ten způsob. [...] V jádru člověka působí Duch svatý (když to tak řeknu) a každý s tím má zkušenost, kterou do něj není potřeba implantovat, protože ona žije v něm. Ale je možný udělat něco pro to, aby bylo navázané vědomější spojení s tím, co je v člověku.“

I v této části lze tedy shrnout, že ačkoliv je základním cílem duchovního doprovázení prohloubení osobního vztahu s Bohem, nelze naplnění tohoto cíle chápat tak, že doprovázený musí mít artikulovaný

²² Barry – Connolly. *Praxe duchovního doprovázení*, s. 19.

²³ Tamtéž, s. 20–21.

vztah s Bohem, a již vůbec ne tak, že tento vztah musí být popisován „křesťanskou terminologií“.

2.7 Ohniskem doprovázení je zkušenost, zvláště duchovní – zkušenost Boha

Důraz na duchovní zkušenost není v dějinách spirituality ničím novým. Křesťanství je náboženství osobní zkušenosti, jak o tom svědčí křesťané i Písmo svaté.²⁴

Ještě do poloviny 20. století navíc platilo, že víra nebyla zpochybňována, byla realitou a většinu lidí nenapadlo ji podrobovat kritické reflexi vlastní zkušenosti. Toto se postupně měnilo až do dnešní doby, kdy se lidé stále ptají po smyslu svého života a hledají různé cesty a příležitosti, které by jim pomohly najít odpověď. Ztráta výsostné pozice víry tak znamená v zásadě dvě změny: lidé důrazněji hledají smysl svého života (což je v jádru vždy hledání náboženské) a zároveň není pro ně nutně odpovědí na toto hledání osobní víra či zakotvení v nějakém organizovaném náboženském prostředí.²⁵ Pro křesťany je velkou výzvou, jak budou na tuto situaci reagovat. Barry a Connolly shrnují, že existují v zásadě jen dvě možnosti: „První je ústup do zmenšujících se ghett ‚pravých věřících‘, kde se budou vzájemně posilovat v ‚ohrožené víře‘, druhou návrat k jádru křesťanství. Tímto jádrem je zkušenost víry, naděje a lásky, [...] jinými slovy, tím jádrem je modlitba a život na ní založený.“²⁶ A dodávají, že jsou přesvědčeni, že jedinou možností pravého křesťana je ta druhá, neboť „za současných sociologických podmínek pluralistické společnosti, v níž je víra pouze jednou možností mezi jinými, nemůže být naší skálou zkušenost někoho jiného, musí to být naše vlastní zkušenost“.²⁷

Postmoderního čtenáře pravděpodobně ihned napadne: „Jak člověk ale pozná, že jde opravdu o zkušenost Božího působení, a ne nějaké vlastní nápady a interpretace?“²⁸ Barry a Connolly shromážděním myšlenek různých autorů²⁸ docházejí k odpovědi, že „Boží existence

²⁴ Např. evangelia popisují Ježíšovy učedníky jako lidi, kteří do vztahu s ním nevstupovali s nějakými hypotézami či domněnkami k ověření, ale zažívali svým životem přímou zkušenost vztahu s ním v životních událostech. (Barry – Connolly. *Praxe duchovního doprovázení*, s. 35).

²⁵ Barry – Connolly. *Praxe duchovního doprovázení*, s. 29–31.

²⁶ Tamtéž, s. 30.

²⁷ Tamtéž, s. 31–32.

²⁸ Např. Rahner, Lonergan, Berger.

je apriorní podmínkou pro to, aby tázající se subjekt mohl existovat“.²⁹ Tím nejdůležitějším „nástrojem“ pomoci je tedy vlastní lidská zkušenost s poznáváním Boží existence ve vlastním životě a soustředění se na duchovní zkušenost doprovázeného.

Zároveň „člověku lze pomoci poznat Boží existenci, když se bude me starat o jeho vlastní zkušenost“.³⁰ Tedy „soustředit se na duchovní zkušenost toho, kdo pomoc vyhledal“.³¹ K tomu by duchovní doprovázející měl mít alespoň základní biblické a teologické znalosti a nejvíce „zájem o duchovní zkušenost a ochotu ji prozkoumat s těmi, kdo je vyhledávají, a společně odkrývat vztah, jež tato zkušenost odhaluje“.³²

Výpovědi respondentů se vztahují k oběma důležitým výše zmíněným tématům – nutnost vlastní duchovní zkušenosti a jejího prohlubování a také stavění doprovázení na zkušenosti doprovázeného. Např. „potřebuju vědět, co chce říct tím, když mluví o temné noci. Protože používá slova, která mohou znamenat mnoho věcí. Potřebuju vědět, co tím chce říct, když o temné noci mluví. Co tím myslí, jak to vypadá.“ A k vlastní zkušenosti: „Je to přesvědčení opřené o zkušenost, ne teze, ale vlastně opakovaná zkušenost, velmi nadějná a až radostná. Že člověk je hledaný a oslovovaný zevnitř a že je možné pomoci k tomu, aby si to víc uvědomil.“

3. Charakteristika současného duchovního doprovázení

Respondenti ve svých výpovědích představili celkem jedenáct hlavních témat – finanční otázka duchovního doprovázení, jazyk duchovního doprovázení, osoba doprovázejícího, osoba doprovázeného, podpora kvality doprovázení, principy duchovního doprovázení, přesvědčení doprovázejícího, role církve, specifické postřehy k duchovnímu doprovázení, vliv doby a vymezení duchovního doprovázení.

Z nich se čtyři témata (osoba doprovázejícího, osoba doprovázeného, principy duchovního doprovázení a vymezení duchovního doprovázení) objevila minimálně ve čtyřech rozhovorech. Shrnutím právě těchto témat lze představit nejvýznamnější charakteristiky duchovního doprovázení a ukázat tak disciplínu duchovního doprovázení z pohledu vybrané praxe české římskokatolické církve. Důležité je

²⁹ Barry – Connolly. *Praxe duchovního doprovázení*, s. 52.

³⁰ Tamtéž, s. 52.

³¹ Tamtéž, s. 53.

³² Tamtéž, s. 53.

dat, že tato charakteristika vznikla shrnutím a definiční interpretací autorky práce.

Všichni respondenti se v úvodu rozhovoru nějakým způsobem snažili popsat „co to je duchovní doprovázení“, jak ho sami chápou a jak by ho definovali, byť se většinou zaměřovali na rozdílné způsoby vymezení. Jejich postřehy umožňují vymežit duchovní doprovázení těmito kategoriemi – typy, forma, četnost, obsah a cíl.

V téměř všech rozhovorech se také objevily postřehy týkající se osobnosti doprovázejícího, používaných principů a osoby doprovázeného, tyto kategorie pak doplňují obecné vymezení duchovního doprovázení.

3.1 Typy a forma duchovního doprovázení

V české praxi jsou realizovány v zásadě dva typy duchovního doprovázení – duchovní doprovázení během exercicií ignaciánského nebo kontemplativního typu a dlouhodobé pravidelné duchovní doprovázení. Tyto typy se od sebe liší četností rozhovorů a „metodikou“. Nejpracovanější formou je doprovázení během ignaciánských exercicií, které má oporu ve více než čtyřsetleté tradici doprovázení a je jasně strukturované dle „pokynů“ sv. Ignáce z Loyoly. Na základě zkušeností respondentů lze konstatovat, že v českém prostředí převažuje doprovázení během ignaciánských exercicií.

Duchovní doprovázení je svou formou individuální – zaměřené na jednotlivce. I v případě tzv. skupinových exercicií je jejich nejvýznamnější součástí individuální „práce“ doprovázeného a individuální rozhovory s doprovázejícím.

3.2 Četnost

Četnost doprovázení se liší podle jeho typu. Dlouhodobé doprovázení se děje buď pravidelným opakováním – jedenkrát za čtyři až osm týdnů (v průběhu měsíců až let) –, nebo nepravidelně v různých časových odstupech. V tomto ohledu se tedy názory respondentů rozcházejí, i když se spíše přiklánějí k pravidelnému opakování. Dle jednoho respondenta pravidelné duchovní doprovázení téměř neexistuje, neboť „na to lidi v současné době nemají čas, nervy, a navíc je to velmi svazující“. Dle tohoto respondenta není výjimkou ani doprovázení v rámci jednoho rozhovoru – tento typ je poměrně častý v Praze.

Při duchovním doprovázení v rámci exercicií jsou duchovní rozhovory opakované a krátké.

3.3 Obsah

Vymežit, co je podstatou duchovního doprovázení (jeho legitimním obsahem), je poměrně obtížně převoditelné do jednotné a jednoznačné terminologie, a to i z toho důvodu, že kromě obsahu (který je navíc nutno definovat minimálně ve dvou rovinách) vstupuje do této charakteristiky i autenticita doprovázeného a jeho ochota k poctivému hledání řešení.

S určitou opatrností (a s vědomím nedostatečného pojmenování) se autorka odvažuje shrnout, že v duchovním doprovázení jde o dvě obsahové roviny, které se ovšem prolínají. Na jedné rovině je „duchovní doprovázení o ‚vnitřních věcech člověka‘ a obsahem je vše, s čím lidé přicházejí; obsahem je celý život člověka – z něj člověk při duchovním doprovázení vychází a do něj se také vrací“. V druhé rovině je předmětem duchovního doprovázení víra nebo (jinak vyjádřeno) spirituální potřeby člověka – hledání Boží přítomnosti a Božího působení (transcendence či přesahu) v životě člověka.⁵⁵

V duchovním doprovázení jde tedy zcela specificky o nahlížení první roviny doprovázení pohledem roviny druhé.

3.4 Cíl

Také vymezení cíle není úplně jednoduchou záležitostí. Jedna z respondentek např. konstatuje, že „u duchovního doprovázení nejde přesně definovat, co je jeho cílem (na rozdíl třeba od psychoterapie, která může pracovat s definicí zdraví a nemoci)“. Cíl nelze přesně popsat, protože duchovní zkušenost je otevřená, vede k otevřenosti k realitě a týká se každodenního života, který se stále mění. V duchovním doprovázení se tedy mluví o něčem, co se neustále vyvíjí. „A vztahujeme se k živému a dynamickému cíli, ne k jednomu cílovému bodu.“ Podobně další respondent říká, že v duchovním doprovázení nelze stanovit, „k čemu konkrétně (v konkrétním rozhovoru) budeme směřovat a jakým způsobem poznáme, zda jsme toho dosáhli“.

I přes uvedené výhrady lze na základě výpovědí respondentů vymezit obecný cíl a dílčí cíle duchovního doprovázení. Obecným cílem

⁵⁵ Popis druhé roviny také názorně ukazuje problematiku používaného jazyka v duchovním doprovázení. Jak upozornil jeden z respondentů: „V rozhovorech s lidmi, kteří znají a používají pojem Boha, je možné ho používat i v rozhovorech doprovázení. Doprovázející se může vyjadřovat jazykem z křesťanského kontextu. S lidmi, kteří mají spíše intuitivní spirituální zkušenost, je potřeba mluvit jiným, jim srozumitelným slovníkem.“

duchovního doprovázení je pomoci doprovázenému najít společenství s Bohem nebo také (jinak vyjádřeno) pomoci člověku poznat, že (anebo jak) v něm působí Bůh. Důležitými cíli je pak pomoc při učinění rozhodnutí, poskytnutí rady nebo řešení nějakého konkrétního problému. Důležitou poznámkou je, že všechny tyto cíle jsou řešeny ve světle Boží přítomnosti.

Pro dosažení důležitých cílů „učinění rozhodnutí“ je vhodnějším typem duchovního doprovázení v rámci ignaciánských exercicií, jejichž obecně definovaným cílem je „pomoc k rozhodnutí, k novému nasměrování života“.

3.5 Principy duchovního doprovázení

Principy jsou myšleny určité postoje doprovázejícího či zásady, které při poskytování pomoci respektuje. Víceméně všichni respondenti se shodují v následujících zásadách pomoci, které lze tedy považovat za klíčové pro duchovní doprovázení současné římskokatolické církve:

- *respekt* k doprovázenému a jeho svobodě; k jeho tempu; k tomu, že „věci“ potřebují čas; ke svobodě Boha vést člověka Jeho způsobem;
- *nepřebírání zodpovědnosti* za doprovázeného, za jeho rozhodnutí; za jeho duchovní cestu;
- *nesouzení doprovázeného*, které zároveň souvisí s principem přijímání doprovázeného takového, jaký je;
- *naděje* ve smyslu, že Bůh člověka vede k dobrému a že lidský život má smysl i v beznadějných situacích;
- *nedirektivnost a zároveň odvaha* nabízet výzvy k rozvoji.

3.6 Osoba doprovázejícího

Osoba doprovázejícího byla respondenty nejčastěji popisována ve smyslu očekávaných postojů, znalostí a dovedností.

Duchovní doprovázející by měl „pečovat o vlastní duchovní život“ – být zakotven v modlitbě a mít zkušenost s vlastním duchovním doprovázením (jednak proto, že ho tato zkušenost činí vnímavějším k prožitkům doprovázeného, a také proto, že je duchovním doprovázením veden k větší hloubce ve vlastním životě a k lepšímu sebepoznání). Měl by mít svou vlastní zkušenost s „dotknutím se podstaty, jádra bytí“.

Duchovní doprovázející by měl znát sám sebe včetně svých stinných stránek (opět proto, aby měl porozumění pro temné stránky doprovázených, ale i proto, aby si byl vědom svých limitů). Měl by být vyrovnaným člověkem, aby doprovázeného nevyužíval k vlastnímu zbudování.

Duchovní doprovázející by také (pravděpodobně)⁵⁴ měl mít relevantní znalosti z teoretických disciplín – psychologie, antropologie, teologie. Doporučuje se také znalost práce s biblickými texty, orientace v problematice vývojových fází víry a krize víry a základní znalost metodiky vedení ignaciánských exercicií (v případě, že je doprovází).

Duchovní doprovázející by měl být k dispozici – ochoten a připraven poskytnout doprovázení. Měl by být empatický. Měl by mít porozumění pro různé duchovní zkušenosti různých lidí.

3.7 Osoba doprovázeného

Nejvýznamnějším tématem v této „kategorii“ bylo zamyšlení nad tím, zda musí doprovázený artikulovat křesťanskou víru a rovněž postřehy k určitému potřebnému nastavení doprovázeného.

Současná praxe duchovního doprovázení nepředpokládá, že by doprovázení mělo být nabízeno pouze křesťanům⁵⁵ – „duchovní doprovázení překračuje hranice viditelného církevního společenství“. Základní podmínkou pro „přijetí do duchovního doprovázení“ tedy není náboženská příslušnost, ale určité nastavení či ochota doprovázeného. Ta spočívá v tom, že doprovázený je ochoten k autentickému hledání a přemýšlení o tom, jak v jeho životě působí Bůh, má zájem na řešení svého problému a „pěstuje vnitřní život“, tedy pečuje jakoukoli formou o svůj duchovní život.

Závěr

Článek se snažil představit duchovní doprovázení pomocí dvou základních zdrojů – klíčové literatury a výpovědi vybraných duchovních doprovázejících. Z provedených rozborů vyplývají následující závěry:

Lze konstatovat, že je v současnosti překonán názor, že křesťanské duchovní doprovázení je nutně charakterizováno jako „křesťan křesťanovi“. Tento postoj je spíše zvykově tradovaný v církevních kruzích, než aby měl oporu jak v odborné literatuře, tak v realizované praxi současného duchovního doprovázení. Pro vybrané duchovní doprovázející je důležitější než „náboženství“ doprovázeného jeho vnitřní

⁵⁴ V tomto bodě se respondenti neshodují: jeden respondent se např. domnívá, že „různé kurzy nemají vůbec žádný výsledek“.

⁵⁵ V tomto bodě se názorem lišila pouze jedna respondentka (blíže viz kap. 2).

dispozice k doprovázení – jeho určitá starost či péče o vnitřní život a přesvědčení, že „nějakou spirituální zkušenost má každý člověk“.

Současné duchovní doprovázení v katolickém prostředí se nachází ve fázi definování sebe sama jako disciplíny. Podněty k tomuto definování přinášeli všichni respondenti výzkumu a zabývali se především definováním cíle, formy, typu a obsahu duchovního doprovázení (byť ve svých příspěvcích tyto zastřešující pojmy nepoužívali).

Pro další rozvoj duchovního doprovázení jako exaktní disciplíny by bylo možné se inspirovat teorií příbuzných oborů a vymezovat duchovní doprovázení i obecně používanými definičními pojmy (např. cíl, principy, podmínky poskytování, metody apod.). Tento postup by v konečném důsledku mohl více zpřístupnit duchovní doprovázení širšímu okruhu lidí, neboť by bylo laické i odborné veřejnosti obecně srozumitelnější.

Kromě zaměření se na definování samotného obsahu duchovního doprovázení a jeho představování laické i odborné veřejnosti by bylo jistě prospěšné věnovat se i otázce odborného (v širším smyslu tohoto slova) rozvoje duchovních doprovázejících, zvyšování jejich počtu a také podpoře a zviditelňování této formy pomoci uvnitř samotné katolické církve.

Smrková 13

312 00 Plzeň

e-mail: stepanka.syrovatkova@seznam.cz